

CARITAS– Vyšší odborná škola sociální Olomouc

Absolventská práce

**Role nízkoprahových zařízení pro děti a mládež
ve vztahu k rozvoji lidské osobnosti**

Téma práce:

**Role nízkoprahových zařízení pro děti a mládež ve vztahu
k rozvoji lidské osobnosti**

Petra Mlčková

Vedoucí práce: Th.Lic. Michal Umlauf

Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a všechny použité
prameny a literaturu jsem uvedla v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne 20.4.2009

Petra Mlčková

Mnohokrát děkuji Th.Lic. Michalu Umlafovi za zodpovědné vedení a také za příhodné podněty a připomínky, které mi pomohly v celkové tvorbě absolventské práce.

Obsah

ÚVOD.....	5
1 LIDSKÁ OSOBNOST V OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ	7
1.1 ZÁKLADNÍ PSYCHICKÉ POTŘEBY DOSPÍVAJÍCÍCH	9
1.2 EMOČNÍ VÝVOJ DOSPÍVAJÍCÍCH.....	10
1.3 DŮLEŽITOST VZTAHŮ	12
1.3.1 ROLE RODINY V DOSPÍVÁNÍ	12
1.3.2 VLIV ŠKOLY NA DOSPÍVAJÍCÍHO.....	14
1.3.3 DŮLEŽITOST VRSTEVNICKÉ SKUPINY.....	15
2 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ	17
2.1 KONTAKTNÍ PRÁCE.....	17
2.2 DEFINOVÁNÍ NZDM.....	20
2.2.1 PRACOVNÍ SKUPINA NZDM	21
2.2.2 VÝVOJ VYMEZENÍ POJMU NZDM	21
2.3 NÍZKOPRAHOVOST	23
2.4 POSLÁNÍ NÍZKOPRAHOVÝCH ZAŘÍZENÍ	24
2.5 CÍLOVÁ SKUPINA	25
2.5.1 NEORGANIZOVANÁ MLÁDEŽ	27
2.5.2 ZPŮSOB ZÍSKÁVÁNÍ KLIENTŮ	30
2.6 SPEKTRUM SLUŽEB NZDM.....	32
2.6.1 SOCIÁLNÍ SLUŽBY	33
2.6.2 PREVENTIVNÍ, PEDAGOGICKÉ A VÝCHOVNÉ PROGRAMY	35
ZÁVĚR	37

Úvod

Mládež má v dnešní společnosti nezastupitelné místo. Je to velká sociální skupina se specifickou úlohou a pozicí ve společnosti. Prostřednictvím mladé populace dochází k vývoji hodnotového systému společnosti, proto se mládež stala nezastupitelnou složkou společnosti.

Pro dnešní dobu je typický spěch a nedostatek času. Na jedince se klade stále větší tlak a zejména u mladých lidí se objevuje více sociálně patologických jevů. Typický je nárůst agresivity, kriminality nebo užívání různých návykových látek. Pro mnohé mladé lidi je těžké se vyrovnat s nároky, které přináší tělesné a psychické zranění, a tak se jedinec i skupina ocitají v problémech, které nejsou schopni řešit kvůli své nezralosti.

Pro zlepšení tohoto stavu má zásadní význam prevence. V této oblasti hraje velkou roli rodina. Pokud však rodina neplní svou funkci, nastupují do procesu prevence další sociální instituce. Jako je škola a nestátní neziskové organizace pracující s dětmi a mládeží. Pomocnou ruku v dnešní době nabízejí právě různá zařízení na úrovni primární a sekundární prevence sociálně patologických jevů, mezi něž můžeme zařadit i nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

Mnoho dětí neví, jak smysluplně využít svůj volný čas, a proto některé podléhají nudě. Náhražkou vlastní aktivity se stává televize a video. Jiné děti si vybíjejí agresi a napětí ničením telefonních budek, pomalovávají zdi, poškozují automobily nebo se dopouštějí násilí vůči ostatním.

Je tedy velmi důležité, aby mělo dítě kvalitní a vyvážené podněty ve volném čase.

Jednou z možností, kde děti a mládež mohou trávit svůj volný čas, jsou nízkoprahová zařízení. Cílem mé absolventské práce je posoudit jak nízkoprahová zařízení přispívají k osobnímu rozvoji mladého jedince.

Ve své práci se zabývám problematikou neorganizované mládeže v období dospívání. Popisuji zde jaký vliv má na dospívajícího člověka rodina, škola

a vrstevníci.

Druhá kapitola pojednává o nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Přiblížila jsem, jak tato zařízení vznikala a jaké je jejich postavení ve společnosti. Jakou má úlohu a poslání ve vztahu k dospívajícím. Snažila jsem se popsat jejich důležitost v prevenci a v rozvoji dětí a mládeže. Obsahuje také pojem neorganizovaná mládež, což jsou hlavní uživatelé NZDM

Při zpracovávání mé absolventské práce byla použita metoda analýzy a srovnávání dokumentů, které se zabývají problematikou dospívání a života pubescentů. Vlivů, které na mládež v období dospívání působí a které je ovlivňují. Dále dokumentů, zabývajících se problematikou práce s mládeží v NZDM a práce s neorganizovanou mládeží.

1 Lidská osobnost v období dospívání

Období dospívání, nebo-li adolescence je přechod mezi dětstvím a dospělostí. Zahrnuje jednu délku života, od 10 let do 20 let. V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti a to ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Dospívání představuje specifickou životní etapu, která má své typické znaky a svůj objektivní i subjektivní význam. Je to období hledání a přehodnocování, jedinec musí zvládnout svou vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu vlastní identity. Současní dospívající chápou dětství jako dobu, kterou je potřeba co nejrychleji zvládnout a vyrovnat se dospělým. Usilují o co nejrychlejší získání větších práv a svobody se rozhodovat, ale povinnosti a zodpovědnost dospělosti přijímají jen velmi neochotně.¹

Z pohledu psychosociální teorie se dospívání posuzuje z hlediska vztahu mezi psychickým zvládnutím, resp. vyrovnáváním se s proměnami danými dozráváním, a sociálními podmínkami, které je mohou pozitivně nebo negativně ovlivnit. Období dospívání je podle této teorie charakteristické hledáním vlastní identity, bojem s nejistotou a pochybnostmi o sobě samém a o svém postavení ve společnosti. Klade důraz na osamostatnění od rodiny.²

Teorie sociálního učení klade důraz na využití možností rozvíjet určité schopnosti a dovednosti, které jsou považovány v období dospívání za důležité. Každá společnost má nějaká očekávání a klade na dospívající tlak, aby se chovali v souladu s nimi. Dospívající získávají nové role a mnohé dřívější se ve svém obsahu mění. Mění se i životní prostor adolescenta, většinou se jeho prostor rozšiřuje. „*Přechodné období dospívání se může projevat i v tom, že není jasné, jaká pravidla pro dospívající platí, resp. odkdy.*“³

.Období dospívání můžeme rozdělit na dvě fáze a to raná a pozdní adolescence.

Raná adolescence, nebo-li pubescence, zahrnuje prvních pět let dospívání. Je

¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 402.

² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 322.

³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 323. citováno podle MACEK, P. *Adolescence.* Praha: Portál, 1999.

to období 11.-15. roku. Nejnápadnější změnou je tělesné dospívání, spojené s pubertou. Mění se zevnějšek dospívajícího a stává se podnětem ke změně sebepojetí i reakcí okolí. Tělesné zrání je podnětem pro další změny, které mohou proběhnout jen tehdy, jestliže je na ně jedinec dostatečně připraven. V rámci celkového vývoje dochází ke změně způsobu myšlení, dospívající je schopen uvažovat abstraktně. Hormonální proměny stimulují změny emočního prožívání, jehož výkyvy upoutávají pozornost a ovlivňují aktuální hodnocení dospívajícího. Dochází od odpoutávání od rodiny, značný význam začínají mít vrstevníci, s nimiž se ztotožňuje. Pro toto období je důležité přátelství, láska, první experimentace s partnerskými vztahy. Snaží se odlišit jak od dětí, tak od dospělých a to především úpravou zevnějšku, specifickým životním stylem. Důležitým mezníkem je ukončení povinné školní docházky v 15 letech. Tyto kroky vedou ke ztrátě starých jistot a posilují potřebu orientovat se v nových situacích. Představují určitou zátěž, kterou lze chápat jako výzvu k osobnímu rozvoji. Po dosažení určité vývojové úrovně je žádoucí větší svoboda v rozhodování o sobě samém, ale s tím se zároveň snižuje i pocit jistoty, který ze závislosti na rodině vyplýval.

Pozdní adolescence zahrnuje dalších pět let života. Vstup do této fáze je biologicky vymezen pohlavním dozráním, v této době většinou dochází k prvnímu sexuálnímu styku. Je to období komplexnější psychosociální proměny, mění se osobnost dospívajícího i jeho společenské pozice. Důležitým mezníkem je ukončení profesní přípravy, následně nástup do zaměstnání nebo volba dalšího studia. S tím je spojeno i dosažení ekonomické samostatnosti, které dosahují nejdříve lidé v dělnických profesích a nejpozději vysokoškoláci. V našich sociokulturních podmínkách je ekonomická samostatnost považována za jeden z důkazů dospělosti. V 18 letech dosahuje adolescent plnoletosti, která není chápána jen jako právní charakteristika, ale působí zároveň i jako jeden ze sociálních mezníků dospělosti. Tato fáze je také zaměřena na hledání a rozvoj vlastní identity. To se projevuje větší snahou o sebepoznání, které se uskutečňuje v rámci vrstevnické skupiny⁴. „*Pokusem o sebepoznání je i experimentace s partnerstvím, kdy se dospívající projektuje do svého protějšku a získá tak užitečné poznatky.*“⁵ Dospívající sami usilují o různé změny a snaží se je prosazovat. Experimentace s různými variantami chování je

⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 325.

⁵ ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost.* Praha: Argo, 2002. s. 41.

užitečná, ale může být i riskantní, adolescenti hledají hranice svých možností, a proto někdy jednají extrémním způsobem. „*Dospělost, spojená s definitivní volbou, nemusí být pro mnohé z nich lákavá, může se jim jevit příliš náročná, a proto dávají přednost prodloužení přechodného období. Této tendenci odpovídá postoj, označený jako adolescentní psychosociální moratorium. Moratorium je výrazem potřeby něco zastavit, zabrzdit.*“⁶ Pozdní adolescence bývá chápána jako období volnosti, kdy má jedinec dostatek svobody, ale minimální zodpovědnost. Smyslem pozdní adolescence je poskytnout dospívajícímu čas a možnost, aby porozuměl sám sobě, zvolil si, čeho chce v budoucnu dosáhnout a osamostatnil se ve všech směrech, v nichž to současná společnost vyžaduje.

1.1 Základní psychické potřeby dospívajících⁷

Mezi základní psychické potřeby dospívajících můžeme řadit potřebu jistoty a bezpečí, potřebu seberealizace a potřebu otevřené budoucnosti.

Potřeba jistoty a bezpečí je stále vázána na minulou zkušenost i aktuální prožitky, ale objevila se i nová dimenze, anticipace budoucnosti. Pouhé uvědomění mnoha možností může být důvodem ztráty dřívějšího pocitu jistoty.

Potřeba seberealizace nabývá na obsahu, když dospívající začíná uvažovat o svých budoucích možnostech a perspektivách. Seberealizace se rozšiřuje z přítomnosti i na budoucnost a není zaměřená jen na aktuální úspěch a uplatnění. To znamená, že aktuální výkony nejsou tak důležité, protože současná nespokojenost může být kompenzována dobrými výsledky v budoucnosti. Na druhé straně dospívající ví, že uspokojení, kterému přináší výborný výkon, nemusí mít dlouhé trvání. Člověk si nemůže být nikdy jistý, zda se mu bude v budoucnosti dařit stejně jako nyní. Taková nejistota mladší děti nezatěžovala. Z jejich pohledu byl výsledek dobrý nebo špatný, o tom co by mohlo nastat později, dítě neuvažovalo.

Potřeba otevřené budoucnosti má teprve teď nějaký smysl. Budoucnost začne mít potřebný subjektivní význam teprve tehdy, když je o ní dospívající schopný uvažovat.

⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s 325. citováno podle ERIKSON, E. H. *Childhood and society.* New York: Norton, 1963

⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s 335

Tyto základní potřeby mladistvých se také snaží zajistit právě nízkoprahová zařízení. Jsou to základní principy, ze kterých by tato zařízení měla vycházet. Protože cílem každého takového zařízení by mělo být uspokojení potřeb svých uživatelů.

Nízkoprahová zařízení jsou také specifické tím, že jsou určeny jen pro mládež, tudíž musí brát v potaz jejich emoční vývoj. Jedná se o specifickou skupinu, která prochází obdobím puberty a dospívání. Jejich chování a jednání je tímto faktorem ovlivněné a pracovníci to musí respektovat a podle toho také jednat. V další podkapitole bych se zabývala právě emočním vývojem dospívajících a jejími specifiky.

1.2 Emoční vývoj dospívajících⁸

Jednou z podstatných změn, která doprovází dospívání, je změna citového prožívání. Projevuje se kolísáním emočního ladění, dráždivostí, přecitlivělostí a nárůstem emočního zmatku. Jde opět o ztrátu citové jistoty stability. Velice výstižně popisuje tento stav 13letá dívka: „*Já brečím často a někdy ani nevím proč. Naposledy jsem brečela, když jsem se pohádala s bráchou... Kolikrát se mi chce brečet i při filmu nebo nad knížkou, ale snažím se to potlačit.*“⁹

Emoční reakce pubescentů jsou v porovnání s jejich dřívějšími projevy nepřiměřené. Může to vystihnout příklad 14leté dívky: „*Strašně mi vadí, když někdo trpí nebo když je někdo nespravedlivej, z toho mám deprese a brečím, jak je to vůbec možný.*“¹⁰ Tyto prožitky jsou sice dost intenzivní, ale jsou také krátkodobé a proměnlivé. Proto je velmi těžké je předvídat. Změna vlastních prožitků a citů je i pro dospívající dost překvapivé a tudíž nepříjemné. Jelikož neznají a nejsou schopni si vysvětlit jejich příčiny, reagují na své pocity jako na něco obtěžujícího. Dalším znakem pak může být ještě další zhoršení nálady, mrzutost, podrážděnost.

Změna emočního prožívání se může projevovat nedostatkem sebeovládání a impulzivitou. Všechny tyto aspekty vedou ke vzniku většího množství konfliktů. Dospělí mají pocit, že jejich dospívající děti jsou rozmazlené, neumí se chovat a obtěžují své okolí svými rozmary. V tomto názoru je podporuje také to, že nemají

⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 340.

⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 340.

¹⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 340.

ke svému chování objektivní důvody. Dospívající o svých prožitcích a emocích více přemýšlejí a dávají jim větší pozornost. „*Emoční egocentrismus je podobný vztahu k vlastním myšlenkám, dospívající bývají přesvědčeny, že nikdo jiný nemůže mít tak intenzivní prožitky, věří, že jejich pocity jsou výjimečné.*“¹¹ Ubývá jim dětské otevřenosti a o svých pocitech přestávají mluvit, nechávají si je pro sebe. Často se bojí, že pokud se někomu svěří, ztrapní se, budou cítit stud. Navíc často nemají ve svých pocitech jasno, a proto je nedokáží ani přesně slovně vyjádřit.

Často v tomto věku převládají negativní emoce. Nejistota se může měnit v úzkost. Dospívající mají větší sklon k prožívání smutku, ale i znechucení, zlosti či komplexu. „*V období dospívání se zvyšuje tendence k přemílání vlastních pocitů, k upínání na problému a opakovanému rozebírání negativních prožitků, k tzv. emoční ruminaci.*“¹² „*Zvyšuje se sklon k anhedonii, špatné náladě i depresivní ladění, a v souvislosti s tím vznikají další problémy, většinou interpersonálního charakteru.*“¹³

Reakce jiných lidí na jejich chování jim poskytují zpětnou vazbu. Jsou to často dost nelichotivé informace, obsahující kritiku, a proto ještě více zvyšují jejich nejistotu. Ale mají i pozitivní složku a to v tom, že působí korektivně.

Pracovníci v nízkoprahových zařízení by právě neměli být pouze korektivní složkou. Nenahrazují totiž rodiče. Měli by zastupovat jak část autoritativní, tak část kamarádkou. Právě proto, že uživatelé se v těchto zařízeních cítí přirozeně a bezpečně, bez toho, aby je někdo neustále opravoval a káral, jsou tato místa čím dál víc u této mládeže populární.

Dospívající se všemi těmito faktory musí vyrovnat a k tomu používají různé obranné strategie:

tzv. mechanismus kyvadla, kdy pubescent, který dosáhl zralejší úrovně, se ještě občas vrací k dětskému chování nebo infantilnímu způsobu řešení situace. Hraje hru, kterou by sám zkritizoval jako dětinskou, povídá si s rodiči jako dřív. Děje se to v době, kdy se nová varianta jeho chování ještě nezafixovala a tudíž návrat do vývojově nižší fáze, i když jen krátkodobý, umožňuje relaxaci. Pokud je

¹¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 341.

¹² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 342. citováno podle NOLEN- HOEKSEMA, S. *Sex differences in depression.* Stanford: Stanford University Press, 1990.

¹³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 344. citováno podle MEDVĚDOVÁ, L. *Súvislosti premenných agresivity a zložiek depresie v ranej adolescencii.* Psychologia a patopsych. dieťaťa. s. 37. 2002.

dospívající vystaven zátěži, kterou nezvládá, stává se jednou z forem obran regrese na nižší vývojové stádium, trvá tak dlouho, dokud jedinec potřebuje.¹⁴

Další častou obranou je útek do fantazie, umožňuje odpoutání od reality prožitím rolí, které nelze prožívat ve skutečnosti. Pubescent nemusí respektovat žádná omezení, průběh závisí na jeho vůli.

Ke konci adolescence dochází ke stabilizaci emočního prožívání, přechází náládovost, citová přecitlivělost. Důvodem je hormonální vyrovnanost. Tuto fázi lze pojmenovat jako „období vystřízlivění“ signalizující nástup realismu mladé dospělosti.¹⁵

1.3 Důležitost vztahů

Období dospívání se označuje jako období druhého sociálního narození. Změnu signalizují především dva sociální mezníky a to, ukončení povinné školní docházky, volba dalšího profesního směřování a získání občanského průkazu v 15 letech. Dospívající se vymaní ze škatulky žáka základní školy a volí si další povolání, které by mělo být už z části na volbě dospívajícího. V tomto období se začínají měnit vztahy s lidmi, jak s vrstevníky, tak s dospělými. Je to fáze experimentace s mezilidskými vztahy. Pubescent odmítá být podřízený, odmítá přirozenou autoritu, jako jsou rodiče nebo učitelé. Autoritu přiznají jen tomu, kdo si ji zaslouží. Probíhají dlouhé debaty s dospělými, nejsou to však útoky, aby je zničili, ale aby se oni dospělými sami stali. Tím, že dokáží s dospělými argumentovat, získávají pocit jistoty a vyrovnanosti. Taková debata je pro pubescenta něco jako soupeření ve sportu nebo v čemkoli jiném.¹⁶

Pro dospívajícího je důležité především jaký vliv na něj mají jeho blízcí. Základním socializačním prvkem je rodina. Rodina by měla být pro každého mladého člověka zdrojem zázemí, jistoty a bezpečí. Jde o tzv. primární socializaci¹⁷.

¹⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 342. citováno podle ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Pyramida, 1990.

¹⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 343. citováno podle MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 1999.

¹⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 346

¹⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 346.

1.3.1 Role rodiny v dospívání

*„Rodina je základní sociální skupinou, je spojena výlučností svých vztahů, soužitím, sdílením přítomnosti, společné aktivity, ale i očekáváním a plánováním společné budoucnosti.“*¹⁸ Vztahy jsou pro děti velmi důležité, pokud jsou vztahy pozitivní, je pro dítě snazší brát v úvahu potřeby ostatních, chovat se k nim slušně a celkově se cítí bezpečněji. V dětství jsou rodiče pro děti emočně velmi důležitou autoritou. Pro děti předškolního věku jsou rodiče téměř všemocní. Tato představa je postupem času korigována a to především zkušeností s ostatní autoritou. Pro mladší děti jsou rodiče vzor a většinou akceptují i jejich názory, což se také postupem času mění.

Rodina je důležitým sociálním zázemím, i když se od ní začínají dospívající odpoutávat a osamostňují se. Rodina pokládá základy jeho socializace. Mnoho odborníků říká, že právě výchova dítěte v mnohém předurčuje celý proces začleňování mladého člověka do společnosti a její kultury. Rodina se velkou částí podílí na utváření osobnosti dítěte a jeho žebříčku hodnot. Způsob výchovy dítěte může být ovlivněn početností rodiny, vztahy, které v rodině existují, sociálním postavením rodičů, hlavně jejich vzděláním, kvalifikací, zaměstnáním, životním stylem, ale i věkem, zdravotním stavem, vztahem mezi rodiči a způsobem manželského soužití.

Všechny tyto aspekty mohou u dospívajícího člověka výrazně ovlivnit další cestu životem. U rozvrácených nebo neúplných rodin je větší rizikovitost, že dospívání bude pro děti problematictější. Vlivem toho, že chybí jeden rodič, nebo nejsou vztahy v rodině ideální, nebo žije jeden z rodičů nespolečenským způsobem života, mohou dospívajícího výrazněji ovlivňovat negativní vlivy společnosti, jako je kriminalita, ohrožení návykovými látkami, atd.

Právě tyto problémy se velmi často vyskytují u uživatelů nízkoprahových zařízení. Takovéto problémy se často stanou společnými problémy a kolektiv v klubu se tímto stmeluje.

¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s., 204. citováno podle MATĚJČEK, Z. *Jeden pohled na vztahy v předškolním věku.* V ŠULOVÁ, L. ZATOUCHE-GAUDRON, CH. *Předškolní dítě a jeho svět.* Karolinum: Praha, 2003.

Jako sekundární socializaci uvádíme školu, vrstevnickou skupinu a všechny vlivy, které na nás působí. Ve škole navazujeme jedny z prvních kamarádkých vztahů. Setkáváme se s jinou autoritou, než-li jsou rodiče. Získáváme pocity zodpovědnosti sami za sebe. Prožíváme první lásky. Právě ve škole a s vrstevníky si dotváříme naši identitu, hledáme sami sebe. Záleží samozřejmě na tom, do jakého kolektivu se jedinec dostane.¹⁹

1.3.2 Vliv školy na dospívajícího

Je významná hlavně z hlediska budoucího sociálního zařazení. Školní úspěšnost se stává podmínkou pro přijetí do vyšší instituce. Vstup do školy znamená pro dítě důležitý faktor. Dítě se v ní setkává s novou, pro něj zatím neznámou autoritou v podobě učitele. Třídní kolektiv je pro dítě také novou záležitostí. Přicházejí noví kamarádi, kteří je mohou ovlivňovat celý život. Je důležité, jak se dítě do kolektivu začlení. Život v třídním kolektivu nemusí být ideální, může se vyskytnout řada problémů, například poruchy chování, nedostatečná adaptace na školní prostředí, ale také šikana.

Pro dospívající může být život v třídním kolektivu rozhodující. Navazují zde vztahy, které pro ně mohou být velmi důležité. S těmito lidmi pokračují ve vzdělávacím procesu, nebo se vídají mimo školu. Často se z nich stávají přátelé na celý život.²⁰

Vztah dospívajících k roli učitele se v této době výrazně mění. Mladí jsou k učitelům i školním normám stále kritičtější. Mladší žáci nejprve svého učitele považují za autoritu, kterou je nutné poslouchat a respektovat. Se stále se zvyšujícím věkem, ale tento respekt klesá. Toto hodnocení učitelů žáky má spíše emocionální než racionální charakter. Často se jedná pouze o potřebu projevit kritičnost, než o skutečné zhoršení vztahu. Tento fakt bych ilustrovala příkladem matky 14letého chalapce, která říká: „ *Pro mě Martin není berná mince, protože občas se mu něco zdá a je velice kritický k učitelům..., ale poznám na něm, že třeba toho člověka má rád...a přemýšlí nad tím, co mu ten člověk řekl*“²¹ Dospívající se snaží dosáhnout

¹⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 268-282.

²⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s. 363.

²¹ Tamtéž. s.363.

rovnoprávné diskuze, chce projevit svůj názor, být respektován. Mladí se snaží s učitelem polemizovat, což někdy učitelé považují jako drzost. Cílem tohoto jednání je vyprovokovat učitele, aby se přestal ovládat a zareagoval afektivně.

Učitel, stejně jako rodič ztrácí své výsadní postavení, které od té doby automaticky měl. V dnešní době je to stále rychlejší jev. Ale v postoji dospívajících se objevuje určitý rozpor: jsou přísnými kritiky učitele, ale zároveň stále potřebují imponující vzor, který pro ně slouží jako pocit jistoty.²²

Většinou je vztah dospívajícího k učiteli nekompromisní. Z jejich úst se nejčastěji ozývají slova „blbý“ nebo „dobrý“, o nějakém středu se skoro nemluví. Pro učitele je nevýhodou, že skupina si ho mezi své sympatie nebo nesympatie přiřadí většinou po prvním pohledu.²³

1.3.3 Důležitost vrstevnické skupiny

Vrstevnická skupina je pro dospívající stále důležitější, pubescent se s ní identifikuje, začíná být pro něj zdrojem sociální a emoční opory. Rozvíjí se přátelství, první lásky, ale také hierarchizované vztahy v partě, která má svého vůdce, který musí být respektován. Pro pubescenta je důležité mít vlastní prostor, který si dospívající rozšiřuje, zejména ve volnočasových aktivitách, ať už jsou institucionalizované nebo ne. Tato skupina má obvykle své oblíbené místo, kde se stýká, ale také obchody, kam chodí nakupovat, místa, kam chodí sportovat a kam se chodí bavit. Důležité je, že jsou to místa, kam nechodí dospělí, jsou to jenom jejich místa a nesnesou mnohdy ani přítomnost ostatních vrstevníků.²⁴

Dospívající v kolektivu získává nové role a ty stávající se mohou měnit. Tato proměna je doprovázena změnou chování i zevnějšku. Tyto role mohou potvrzovat sebevědomí, ale také mohou být zatěžující a ohrožující. „*Novou rolí je role dospívajícího, která je dána biologicky a potvrzena viditelnými sekundárními pohlavními znaky, jež mají i nějakou erotickou hodnotu. Další rolí je role člena party, resp. skupiny, s níž se dospívající ztotožňuje a získává tak určitou sociální identitu. Poslední je role blízkého přítele, kamaráda, na něhož se lze spolehnout*

²² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 365.

²³ Srov. HORÁK, K. et al. *Hovoříme s rodiči. Dospívání a rodinná výchova*. Praha: Svoboda, 1968. s. 90.

²⁴ Srov. MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 1999. s. 56.

a který je z hlediska sdílení důvěrných prožitků výlučný.“²⁵

Vrstevnická skupina neudává dospívajícímu jen názory, ale také to, jak by měl vypadat. Pubescenti se svým zevnějškem nadměru zaobírají, lze mluvit až o narcistním zaměření. Srovnává své tělo s ostatními vrstevníky, ale také s°aktuálně akceptovaným ideálem. Pokud jeho atraktivita odpovídá současnému ideálu, slouží mladému člověku k upevňování jeho sebevědomí. Dospívající má jistotu, že bude sociálně akceptován. Jestliže je jedinec v tomto ohledu nějak znevýhodněn, bude se cítit nejistý a sebevědomí bude klesat. Pokud se jedinec odlišuje od ostatních, cítí to jako nespravedlnost. Bude pociťovat zklamání, zlost, vztek, který se může různě ventilovat v situacích, kdy je zevnějšek důležitý, někdy to°může vést až k autoagresi. Negativní význam může mít výška postavy, ale také tělesné proporce.

Většina pubescentů považuje odlišnost od ostatních za nevýhodu, mají k tendenci k uniformitě. Velký význam mají média, která udávají co je „správné a in“, což vede ke ztrátě individuality. Tuto skutečnost si mnozí pubescenti uvědomují, a proto se snaží být alespoň částečně originální. Uniformita je z části ochuzením, ale na druhou stranu zaručuje určitý pocit jistoty. Idealizované vzory jako jsou modelky, zpěvačky, sportovci, atd., se stávají modelem v určité fázi dospívání. V pozdějším období si inteligentnější dospívající najdou individuální styl, který jim vyhovuje.

Tělesná atraktivita má svou sociální hodnotu. Obecně atraktivnější jedinec získává snadněji lepší sociální status. Pokud se jedinec za atraktivního nepovažuje, může to ovlivnit jeho další směřování. Vědomí menší přitažlivosti v jedinci vyvolává potřebu kompenzace a hledání jiného způsobu seberealizace.

Všechny tyto aspekty jsou pro dospívající zásadní. Ať už se jedná o pocity bezpečí, zázemí, budování vlastní identity a pocitu sounáležitosti. Pokud v těchto případech rodina zklame, jedinec hledá útočiště u svých kamarádů. Vrstevníci pro něj začnou být velmi důležití. Scházejí se jak ve škole, tak v okolí bydliště.

Tato kapitola nám zrekapitulovala potřeby a chování typické pro většinu dospívajících. Chování dospívajících je specifické a právě z těchto specifických potřeb nízkoprahová zařízení vycházejí. Snaží se, aby jejich poslání a služby korespondovaly s těmito potřebami a tím byly pro mládež prospěšné.²⁶

²⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s 348.

²⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum, 2005. s 348.

2 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

V této kapitole bych se chtěla věnovat popisu a charakteristice nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Jako první je zařazena kapitola věnující se popisu kontaktní práce.

Kapitola je důležitá k pochopení významu nízkoprahových zařízení. Tato kapitole je víc popisnější a metodičtější.

Základní a charakteristickou činností NZDM je poskytování pomoci a podpory dětem a mládeži, kteří se nacházejí v obtížných životních situacích a při sociální integraci. Jsou to děti a mládež, kteří si potřebu odborné pomoci obvykle neuvědomují a nevyhledávají ji, přitom se často setkávají s nejrůznějšími životními problémy. Příčinou jejich odmítání pomoci může být vlastní nejistota v°identifikaci problému a potřeba pomoci, neschopností si vybrat vhodnou službu, což může způsobit nedostatečná informovanost a celková nedůvěra v instituce.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je u nás relativně nový typ služby²⁷, který ještě hledá své konkrétní definice a uplatnění a tudíž je pro společnost nesrozumitelný a nejasný. Výsledkem toho je tendence k bagatelizování potřebnosti těchto služeb a panuje názor, že se jedná pouze o volnočasovou aktivitu a ne o sociální službu.

NZDM poskytuje svým klientům čtyři základní okruhy služeb. Jde o pobyt v zařízení, sociální služby, volnočasové aktivity a preventivní, výchovné a pedagogické programy.

2.1 Kontaktní práce

„Kontaktní práci rozumíme profesionální aktivitu (odbornou nízkoprahově organizovanou sociální a sociálně pedagogickou činností) zaměřenou na zvědomování možností změn sociokulturního prostředí člověka (a odvislého

²⁷ V roce 1993 jsou zaregistrovány první aktivity streetworkerů (sociálních asistentů). Usnesením vlády z roku 1994 je k Programu sociální prevence a prevence kriminality experimentálně zřízena funkce sociálního asistenta, která se vytvářela pod státní správou. Od roku 1995 začali sociální asistenti budovat zázemí pro své klienty. První klub byl založen občanským sdružením Proxima sociale a stále funguje pod názvem Komunitní centrum Krok. In KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce: Antologie textů*. Praha: Česká asociace streetwork, 2007. s. 139.

životního způsobu) a ovlivňování průběhu těchto změn prostřednictvím aktivního doprovázení (vytváření a udržování pomáhajícího a podporujícího kontaktu).“²⁸

Kontaktní práce se v České republice rozvíjí již více jak 15 let. Teoretické zázemí kontaktní práce se u nás vyvíjelo především v prostředí drogových služeb. Ty se rozvíjely nejrychleji a kontaktní pracovníci na ulici (streetworkeri) byli jejich neoddělitelnou součástí.

Již název nám napovídá, že základním nástrojem práce s klienty v nízkoprahovém kontextu je kontakt. Kontaktem rozumíme setkání osobnosti pracovníka a klienta a jejich životních příběhů, které se dějí právě teď, tedy v konkrétním prostoru a čase. Pro sociálního pracovníka je významným nástrojem právě jeho osobnost, tedy osobní kvality a dovednosti, ale i postoje, motivace a zkušenosti. Kontakt, komunikaci, vztah, který pracovník zakládá s klientem, je základ úspěšnosti této práce.

„Hlavním prostředkem kontaktní práce (tedy zúčastněného doprovázení procesem změn a na možnosti navozování změn sociokulturního prostředí člověka zaměřených aktivit) je autentický lidský vztah (já–ty) a hlavním nástrojem, který k navození a udržování kontaktu jako pracovníci máme k dispozici, jsme my sami (naše osobnost, naše lidské a profesní kompetence).“²⁹

Pracovníka však nevede ve své práci pouze jeho vztah s klientem, ale řídí se přesnou metodikou, která ohraničuje jeho profesní roli, určuje hranice, náplň práce a pravidla intervence s klientem. Právě kombinace dodržování metodik a vytváření role kontaktního pracovníka jako role transparentní, srozumitelné a se stabilní obsahovou složkou, je ochranou jak pro klienty, tak pro pracovníky samotné. *„Základním předpokladem zdravého vykonávání určité role je dobrá znalost všech hranic této role a dobrá znalost vlastních možností. Zřejmě by nemělo dojít k závažným střetům v obsahu této role a osobnosti pracovníka.“³⁰*

Hlavním cílem kontaktní práce je doprovázení a podpora při utváření vlastní identity klienta v souvislosti na sociokulturní prostředí, v němž žije. Do tohoto cíle se také řadí usnadňování integrace do společnosti a omezování sociálního vyloučení.

²⁸ ZAHRADNÍK, M. Kontaktní pracovník a jeho kompetence v sociálním poli. In KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce: Antologie textů*. Praha: Česká asociace streetwork, 2007. s. 146.

²⁹ Tamtéž. s. 146.

³⁰ KALOUSEK, L. Role profesionálního kontaktního pracovníka. In KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce: Antologie textů*. Praha: Česká asociace streetwork, 2007. s. 131.

Za stěžejní je považováno pochopení souvislostí životní situace klient a schopnost pracovníka vidět ji z pohledu klientova vnímání, schopnost porozumění normám a hodnotám klientova sociálního prostředí.

Z tohoto hlediska zde můžeme vidět dva pohledy a to jeden ze strany majoritní společnosti a druhý z pohledu minority, což je cílová skupina této sociální služby nebo klienta. Právě sociální pracovník stojí mezi těmito dvěma pohledy. Vystupuje jako zástupce společnosti a plní společenskou zakázku. K tomu, aby sociální pracovník mohl účinně kontaktovat klienta a také mu co nejvíce porozumět, je nezbytné, aby pracovník nahlédl na situaci očima klienta. K tomu je však nutné respektovat a akceptovat klienta, s notnou dávkou dalších profesních schopností (empatie, aktivní naslouchání, schopnost analýzy a sdělení, apod.).

Další specifikou kontaktní práce je to, že pracovník pracuje i s problémy, které klient má, a ne pouze s těmi, které způsobuje.

„Kontaktní práce klade na pracovníka značné a v mnohém velmi specifické a různorodé nároky. Nároky na kontaktního pracovníka jsou kromě standardní profesní výbavy pomáhajících profesí násobeny i ne vždy zřetelnými hranicemi ve vztazích, akcentem na autenticitu ve smyslu vlastního vystředění „tady a teď“ a schopnosti tvořivého sebevyjádření apod. Nezanedbatelný vliv má relativní nezavedenost práce, minimální opora profese v uplatnění formální moci opřené o institucionalitu. Specifikem je také významný podíl přímého osobnostního angažování v interakcích se sociálním prostředím cílových skupin a s jejich životními příběhy.“³¹

Charakteristické znaky a kompetence kontaktního pracovníka uvádí Klíma³². Uvádí zde například schopnost porozumět specifickým světům sociálních skupin a mechanismům konfliktů, schopnost utvářet mnohvrstevný kontakt se sociálními situacemi, s obtížemi a problémy, s životním způsobem, schopnost sdílení- být v kontaktu s klientovým příběhem, schopnost rozpoznat a udržovat hranice, dostát kontraktu, schopnost být autentickou autoritou, která se opírá o osobnostní zralost, čitelnost pro cílovou skupinu a jasnost vystupování aj.

Je nutné také zmínit jednu z velmi důležitých součástí kontaktování klienta

³¹ ZAHRADNÍK, M. Kontaktní pracovník a jeho kompetence v sociálním poli. In KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce: Antologie textů*. Praha: Česká asociace streetwork, 2007. s. 147

³² Srov. KLÍMA, Petr, et al. *Kontaktní práce : Antologie textů..* Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 156.

a to je motivace pracovníka ve výkonu práce. Jak už bylo řečeno, hlavním nástrojem kontaktní práce je osobnost pracovníka. Proto je přirozené, že do jeho profesní role jsou promítány jeho vlastní osobnostní aspekty, jako postoje, motivace, momentální naladění pracovníka apod.

V tomto procesu je důležitý postoj pracovníka k cílové skupině. Zde se opět vyskytnou protichůdné postoje. Na jedné straně jde o negativní postoje k cílové skupině, kdy pracovník zastává názor, že je třeba před daným typem klientů společnost chránit a svou práci zaměřuje na vymýcení těchto problémů ze společnosti. Tento postoj se pohybuje na hranici vhodnosti výkonu kontaktní práce, a proto je nebezpečný. Důsledek tohoto negativního postoje může být obrana klienta, který ztratí důvěru v odborné instituce a ještě více se uzavře do sebe.

Opačný extrém se skrývá v přílišné sympatii k typu cílové skupiny a jejím problémům, kdy pracovník je až fascinován charakterem problémů svých klientů (delikvence, prostituce, drogy, apod.). Svým kladným postojem pracovník podporuje klienty v názoru, že jejich problémy a situace, ve které se nacházejí je vlastně zajímavá, čímž je podporuje v neřešení své situace. Tento extrémní postoj je nebezpečný jak pro klienta, tak pro pracovníka. Z toho vyplývá, že není vhodné pro výkon kontaktního pracovníka zastávat postoj výrazné sympatie ani k jednomu ze zadavatelů zakázky sociální intervence, což je společnost nebo jednotliví klienti. Pracovník by měl být především nestranný a zastávat kladný postoj k oběma významným subjektům.³³

Problém, se kterým se setkává každý pracovník pomáhajících profesí, je výrazná sympatie či antipatie k určitému klientovi. V tomto případě je samozřejmě možností přenechat klienta kolegovi a kontaktu být pouze nápomocen. Pokud taková situace nastane, je nezbytné případ probrat se svým supervizorem, který nám může pomoci objasnit naše skryté obranné mechanismy, či předsudky vůči určitým typům klientů. Taková zkušenost může pracovníka posunout dopředu, naučit ho a zkvalitnit jeho práci.

³³ Srov. KALOUSEK, L. Role profesionálního kontaktního pracovníka. In KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce: Antologie textů*. Praha: Česká asociace streetwork, 2007. s. 131.

2.2 Definování NZDM

2.2.1 Pracovní skupina NZDM³⁴

Na definování pojmu nízkoprahové zařízení pro děti a mládež se podílela pracovní skupina z těchto zařízení. Ta vznikla na začátku roku 2001. Její zaštitění připadá České asociaci streetwork (dále jen ČAS). Pracovní skupina NZDM se oficiálně řadí mezi součást pracovních skupin ČASu. Za svou činnost si pracovní skupina zvolila vytvoření sebedefiničního materiálu a přípravu standardů NZDM. Působení pracovní skupiny NZDM od té doby zaznamenalo různorodé aktivity. Jako příklad lze uvést vytvoření *Registračních standardů kvality sociální služeb – Regata* (výstup z česko - britského projektu na podporu a přípravu zavádění šetření kvality do sociálních služeb), dále tvorbu *Standardů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*, uspořádání vzdělávacího programu Gabriel, publikace informačních materiálů o oblasti NZDM prostřednictvím bulletinu *Éthum*, vydání *Rejstříku a adresáře zařízení pracujících s dětmi a mládeží v České Republice*, pořádání vzdělávacích seminářů apod. Mezi poslední projekty patří velký projekt zaměřený na ověření vytvořené verze standardů pomocí rozvojových auditů.

2.2.2 Vývoj vymezení pojmu NZDM³⁵

V roce 2000 se poprvé začalo nahlas hovořit o vytvoření prostoru a o spolupráci při definování „nízkoprahovosti“ a „nízkoprahových zařízení“, z České asociace streetwork, která do té doby zastupovala výhradně terénní sociální pracovníky a streetworkery, se postupně začala stávat střecha, pod níž se vešla i nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a další aktivity určené neorganizovaným dětem a mládeži. Samotný pojem Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež však pochází až z ledna 2001.

Faktem je to, že stále ještě nemáme jasnou formu a definici tohoto oboru,

³⁴ Srov. KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce : Antologie textů*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 178- 180.

³⁵ Tamtéž. s. 303-307.

který hledá svou identitu. Proto vzniklo několik variant definice NDZM. Poslední definice, která byla přijata odbornou veřejností, je definice z roku 2005 vytvořena pracovní skupinou České asociace streetwork. Definice je uvedena jako: „*Služba je určena dětem a mládeži, které se ocitly v obtížné životní situaci nebo jsou jí ohrožena, a které nevyhledávají standardní formy institucionalizované pomoci a péče. Jde o navazování kontaktu, poskytování informací, odbornou pomoc, podporu a vytváření podmínek pro sociální začlenění a pozitivní změnu ve způsobu života. Jedná se o stacionární formu sociální služby nízkoprahového charakteru. Cílem je minimalizovat možná rizika související s jejich způsobem života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci.*“³⁶ Je to definice, která byla vytvořena lidmi, kteří pracují nebo pracovali přímo v nízkoprahových klubech s dětmi a mládeží.

Petr Klíma³⁷ definuje NZDM jako: „*Zařízení pro děti a mládež poskytující služby neorganizovaným či sociálně ohroženým skupinám dětí a alternativním, subkulturním skupinám, vyznačujícími se specifickým životním stylem a konfrontací s obvyklými společenskými stereotypy. Jde primárně o jedince a skupiny, kteří mají či se záměrně vyhýbají standardním formám institucionalizované péče. Stacionární forma sociální služby je zpravidla kombinována s terénní kontaktní prací v přirozeném prostředí cílových skupin. Dále se podle autora jedná o nespecifické preventivní zařízení zaměřující se na spoluutváření životního stylu a životní praxe mladistvých při pomoci zvládání socializačních obtíží, každodenních starostí a nepříznivých (omezených) životních podmínek“.*

Jako srovnání bych chtěla uvést definici NZDM podle nového Zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách, který vyšel v platnost 1.1.2007. Nízkoprahová zařízení jsou zde v §53 pod službami sociální prevence. Konkrétně se jim pak věnuje §62:

1) Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, příp. terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik

³⁶ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009]. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf

³⁷ Srov. KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce : Antologie textů*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 78.

souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.

2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím

c) sociálně terapeutická činnost

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“

Všechny body tohoto úryvku zákona přesně vystihují, co NZDM nabízí a k čemu slouží. Zdůraznila bych jen specifikum možnosti anonymity, kterou považuji ve vztahu sociální prevence, za velmi důležitou. Mladý člověk, který se dostane do problémů, se stydí a bojí požádat o pomoc a to, že se sám rozhodne vyhledat pomoc, je odvážné. Ale mnoho těchto mladých následně odradí vyplňování formulářů se svými iniciály. Proto možnost anonymity, je pro ně lákavá a tím i prospěšná.

2.3 Nízkoprahovost

„Koncept nízkoprahovosti je z hlediska interakčního a intervenčního sociální analogií k pojmu bezbariérovost z hlediska architektonického. V obou případech jde o vyjádření respektu ke specifickým potřebám jednotlivých jedinců.“³⁸

Základním prvkem NZDM je nízkoprahovost. Uplatňování tohoto prvku je hlavním principem a při nerespektování nemůžeme zařízení chápat jako NZDM. Nízkoprahovost vyjadřuje organizování služby tak, aby byla zajištěna co největší dostupnost pro danou cílovou skupinu. Toto vyžaduje cílené zkoumání potřeb klientů a zároveň určení možných bariér, které mohou být pro klienty příčinami nemožnosti nebo ztížení vstupu do zařízení a tedy i čerpání nabízených služeb. Bariéry můžeme rozdělit na technické (například zvonek na dveřích do klubu, klub je umístěn v blízkosti služebny Policie ČR), sociální (např. klub obsadila jediná vlivná a silná skupina či subkultura) nebo psychologické (nutnost nahlásit své osobní údaje

³⁸ JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných situacích*. Praha: Themis, 2004. s. 376.

při vstupu do zařízení, aj.)

Stejně jako se vedou diskuze o definici NZDM, vedou se diskuze i o definici nízkoprahovosti. Proto uvádím jednu z nejaktuálnějších definic pojmu nízkoprahovost, kterou nalezneme v Pojmosloví NZDM:

„Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež realizují službu tak, aby byla umožněna maximální přístupnost, tedy ve snaze odstranit časové, prostorové, psychologické a finanční bariéry, které by bránily cílové skupině vyhledat prostory zařízení či využít nabídky poskytovaných služeb, např.

zařízení vytváří prostředí, které je svým charakterem a umístěním blízké přirozenému prostředí cílové skupiny,

pro omezení přístupu klienta ke službě není důvodem pasivita či názorová odlišnost, klient má možnost zůstat v anonymitě, jakákoliv dokumentace obsahující osobní údaje

klienta musí být vedena s klientovým souhlasem a s právem do ní nahlížet, zařízení získává jen ty údaje klienta, které jsou stanoveny jako nezbytné pro poskytování odborných a kvalitních služeb, atd.“³⁹

Jedlička a Klíma k tomu v unikátní publikaci Kontaktní práce doplňují ještě další důležitá fakta. Pro upozornění na nezbytnost těchto velice trefně vyjádřených aspektů poskytování sociálních služeb v nízkoprahovém kontextu uvádím fakta přesně tak, jak vznikly v dílně svých autorů:⁴⁰

„S pojmem nízkoprahovosti je spojena celá řada dalších významných aspektů (které, takto zaměřená zařízení či mobilní služby charakterizují), a to např. dostupnost služby (jak časová- být k dispozici tehdy, když to klient potřebuje; tak i místní- vyskytovat se tam, kde jsou přirozená teritoria klientů; ale rovněž finanční dosažitelnost – zpravidla se služby poskytují zdarma, nebo jen za symbolickou částku – např. přespávání v azylovém domě) nebo možnost nezávazné orientace v nabídce služeb s přijetím otevřené diskuse následné vlastní volby.⁴¹

³⁹ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009]. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf

⁴⁰ Srov. KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce : Antologie textů*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 287.

⁴¹ JEDLIČKA, R, KLÍMA, P. Sociálně pedagogická práce s dětmi a mládeží v tíživých životních situacích v nízkoprahovém kontextu. In *Kontaktní práce : Antologie textů*. 2007. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 359-364.

2.4 Poslání nízkoprahových zařízení

„Posláním NZDM je doprovázet rizikové, neorganizované děti a mládež v obtížných životních situacích a přispívat ke zlepšení kvality jejich života“⁴².

V publikaci *Slabikář sociální práce na ulici* je poslání NZDM vymezeno jako „Usilování o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže, kteří se ocitly v nepříznivé sociální situaci, poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu, a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení“⁴³.

Stručně načrtnuté poslání NZDM umožňuje široký výklad a je tedy na každém konkrétním zařízení, jak si své poslání stanoví. Kromě výše uvedeného se může například jednat i o zakázku veřejnosti, která je chápána v rovině předcházení sociálně patologického chování mladých lidí či vyplnění toho, co společnost neumí. Takovou to mezerou na poli sociální práce může být právě práce s adolescenty nebo práce v sociálně vyloučených lokalitách. Posláním může být kromě práce s jednotlivcem i práce se skupinou, konkrétně se skupinovou normou, tzn. posouvání skupinových norem klientů, např. postoje k drogám, vzájemné vztahy mezi sebou, atd.

2.5 Cílová skupina

Již z názvu vyplývá, že cílovou skupinou jsou děti a mládež, často charakterizované jako neorganizované či ohrožené. Používá se také pojem „dětí s klíčem na krku“. 44

Cílová skupina NZDM je specifická a zároveň problematická tím, že klienti neodpovídají určité jedné charakteristice, Jde totiž převážně o neformální skupiny dětí a mládeže, u kterých je náročné vysledovat společné charakteristické rysy

⁴² ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009]. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf
http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf.

⁴³ BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L. *Sociální práce na ulici*. Brno : Doplněk, 1999 s. 35.

⁴⁴ Děti, o které jejich rodiče nemají dostatečný zájem, a které tráví naprostou většinu volného času na ulicích (na městských sídlištích). Rodiny těmto dětem obvykle poskytují přístřeší a stravu. Ne všechny tyto děti pravidelně navštěvují školu. Jejich výsledky ve škole jsou horší a jejich naděje na dosažení vyššího vzdělání je nižší než u ostatních dětí. V rodinách těchto dětí jsou sociální, psychické a zdravotní problémy častější než v jiných rodinách. Vhodnou formou sociální práce je sanace rodiny.“ In MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, 2003. s. 49.

a proto je komplikované podat obecnou definici cílové skupiny NZDM. Je nutné, aby si každé nízkoprahové zařízení stanovilo cílovou skupinu přesně podle konkrétních potřeb a reálné praxe. Definování cílové skupiny je důležitým pracovním nástrojem, od kterého se přímo odvíjí vytváření metodiky práce s klienty konkrétního zařízení, jako dlouhodobé, tak krátkodobé plánování vývoje služeb i veškerá organizace služby, včetně metod public relations.

Pracovní skupina pro dodefinování NZDM (ČAS) vytvořila nejvhodnější obecnou definici cílové skupiny klientů NZDM. Klienti by měli podle Pojmosloví NZDM splňovat tuto charakteristiku:

Věková hranice: většina NZDM se zaměřuje na starší děti a mládež tzn. 13-18 (20) let. Klientela je rozdělena do tří skupin a to především podle věku. Oddělení je dobré pro zajištění bezpečného prostoru pro jednotlivé věkové skupiny (může hrozit přenášení negativních návyků či riziko násilí).

- od 6 do 12 let

- od 13 do 18 let

- od 19 do 26 let

Patří do cílové skupiny lokalitou, ve které žijí nebo se v ní pohybují. Tuto lokalitu můžeme vymezit: sociálně či geograficky.

Zažívají nepříznivé životní situace: tyto situace můžeme definovat jako situace, které tyto děti a mládež nemohou zvládnout vyřešit samy - jedná se například o konflikty s většinovou společností (drobná kriminalita, násilí, šikana, užívání návykových látek), různé události rodinného či partnerského života (např. rozvod rodičů atd.), životní styl, který neakceptuje většinová společnost (gangy, subkultury ...).

Dále se k nim vztahují např. následující charakteristiky: dávají přednost pasivnímu trávení volného času a trávení volného času mimo domov, nemohou nebo nechtějí se zapojovat do standardních volnočasových nabídek, nechtějí využívat standardní institucionalizovanou pomoc a péči.⁴⁵

Spoluautoři publikace *Kontaktní práce* Jiří Stáníček, Jan Surový a Aleš Herzog dále vyjmenovávají 4 základní úrovně definování cílové skupiny⁴⁶.

⁴⁵ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009]. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf
http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf.

⁴⁶ Srov. KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce : Antologie textů*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007.

Jednotlivé úrovně tak opisují proces, ve kterém konkrétní osoba vyhledává pro sebe vhodnou službu.

První úroveň, abstraktní souvisí s nezaměnitelným posláním organizace, charakteristikou organizace (př. ohrožená dospívající mládež, děti a mládež procházející nepříznivými životními podmínkami).

Druhá úroveň, obecná, je dána základním stanoviskem pojetí organizace. Zde již lze přesně určit, kdo je a kdo naopak není klientem konkrétního zařízení (př. děvčata ve věku 6-12 let, chlapci bez rozdílu etnika ve věku 6-12 let žijící na sídlišti XY).

Třetí úroveň, konkrétní, vychází z konkrétně vytyčených cílů a cílové skupiny. Typická je zde problematika plánování aktivit v aktuálním období, místě. Organizace vypracuje konkrétní projekt vztahující na sebe službu pro jednotlivé klienty, kteří svými potřebami spadají do vytyčené skupiny (př. chlapce ve věku 9-12 let se zdravotním postižením, jenž je vylučuje z běžných volnočasových aktivit v dané komunitě, děti ze sídliště XY, které jsou šikanovány svými vrstevníky či staršími dětmi).

Poslední úroveň, pracovní, pracovníci konkrétního zařízení jsou po čase fungování programu schopni sestavit profil příznačného klienta, tzv. reálného klienta, který využívá služeb zařízení (př. chlapec, 14-16 let, žije s rodiči na sídlišti XY, nechodí do žádného zájmového kroužku. Krade v obchodech spreje, kterými vytváří nelegální graffiti. Tráví svůj volný čas na ulici ve skupině vrstevníků, v hospodách a hernách. Zažívá konfliktní vztahy v rodině, časté hádky s otcem a ve škole špatný prospěch, střety s autoritou a spolužáky. Nedaří se mu najít si přítelkyni, pravidelně kouří cigarety a pije alkohol, často kouří marihuanu).

Tuto cílovou skupinu bychom mohli nazvat také neorganizovanou mládeží.

2.5.1 Neorganizovaná mládež

Obsahem této kapitoly je vymezení pojmu neorganizovaná mládež. Je nutné popsat situace, které ovlivňují děti a mládež natolik, že dále nejsou schopny se

zařadit mezi běžnou populaci svých vrstevníků. Jedná se o situace, které zahrnují nepříznivé sociální situace jako konflikty se společností, tíživé životní situace omezující životní podmínky, životní styl a jiné krizové situace.

Obtížné životní situace⁴⁷

Abychom pochopili, v jakých situacích se neorganizovaná mládež nachází, je nutné si tyto obtížné situace popsat. Mým záměrem není tuto skupinu značkovat, ale pouze popsat, koho si můžeme představit pod pojmem neorganizovaná mládež.

Tato skupina je ohraničena věkem, a to od 6 do 26 let. Jsou to děti a mládež, které se dostaly do tíživých životních situací a nejsou schopny sami zabezpečovat a uspokojovat své životní potřeby. Musíme vzít na vědomí, že tento věk je i věkem dospívání, kdy jedinci ještě nemají vytvořené sociální návyky a začínají si budovat vlastní identitu. Nyní chci popsat některé ze situací, které tuto mládež může ohrožovat.

Konfliktní společenské události znamenají, že jednání a chování neorganizované mládeže je v rozporu se společenskými, právními a kulturními normami nebo se neshoduje s očekáváním většiny společnosti. Můžeme zde zařadit např. záškoláctví, šikana, útěk z domova, vyloučení ze školy, projevy agrese, zneužívání návykových látek, trestné stíhání, pohlavní zneužívání, domácí násilí a jiné.

Do konfliktních společenských situací se mohou dostat děti a mládež, které jsou členy různých skupin. Často mají tyto skupiny vyhraněný životní styl a svůj volný čas tráví způsobem, který většina společnosti neakceptuje nebo jen z části. V případě vyhraněného životního stylu se nejčastěji jedná o hodnotové nebo názorové sympatizování se specifickou subkulturou, extrémistickým hnutím nebo jinou vyhraněnou skupinou, která se projevuje odlišným způsobem života, vyznačujícím se konfrontací s obvyklými společenskými a životními stereotypy a může vést ke konfliktu s majoritní společností.

Mezi skupiny s vyhraněným způsobem života a odlišným způsobem trávení volného času můžeme zařadit sprejery, sympatizanti extrémních městských spolků,

⁴⁷ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009]. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf
http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf.

tvůrčové grafitty, skateboardisté, bajkeři. Tito mladí své umění ukazují nejen ve skateparcích, ale právě na „přirozených překážkách“, což často způsobuje komplikace. Těmito aktivitami mohou poničit městský majetek a také omezovat ostatní. Tím se stávají pro ostatní „nepříjemní a obtížní“. Z toho také pramení mnoho jejich problémů a snad i jejich pocit odcizení od společnosti. Chtějí na sebe upozornit a provokovat ostatní. Nevyplývá to ani tak z toho, že by tato mládež nenáviděla společnost. Příčinou je spíše jejich dospívání a s tím spojené krizové období. Mládež se snaží zařadit do určité skupiny a projevovat se, tak jak má daná skupina ve zvyku. Může to být určitý způsob revolty, vulgární, sexuální nebo agresivní projevy (texty, gesta), nebo také výstředním stylem oblečení (hip hop, punk, techno, metal, hardcore, aj.).⁴⁸

Ve většině jmenovaných skupin je značně zvýšené riziko konzumace návykových látek, jako je tabák, alkohol nebo marihuana.

Jako další nepříznivé situace, které mohou negativně ovlivnit vývoj dětí a mládeže, jsou obtížné životní události. Jsou to situace těžko řešitelné vlastními silami a mládež se v nich složitě orientuje. Při těchto situacích potřebují pomoc, či radu, kterou jim nejsou schopni nebo ochotni poskytnout jejich blízcí. Patří zde podceňované problémy související s krizovým obdobím dospívání. Už samo dospívání může být považováno za nepříznivou životní situaci. A už o tomto faktu samotném je potřeba mluvit. Jak už bylo v první kapitole řečeno, hledání vlastní identity, odpoutávání se od rodičů, navazování vztahů s opačným pohlavím, problémy někde se zařadit nebo problémy s autoritou jsou problémy všech dospívajících, ale ne každý má vhodné podmínky k tomu, aby se s nimi zdravě a bez následků vyrovnal.

Mezi obtížné životní události dále řadíme rozpad rodiny, partnerské problémy rodičů, životní krize, problémy s volbou školy a zaměstnání, zneužívání a další složité události v rodině, škole i mezi vrstevníky.

Samozřejmě uvedené poruchy jsou pouze možnými problémy, neznamenají jejich automatický výskyt.

Velmi často se v těchto situacích stává to, že řešení vlastních problémů je

⁴⁸ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009]. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf
http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf.

pro dospívající důležitější než problémy vyskytující se v rodině (např. otec je alkoholik, apod.). Důvodem může být to, že situaci doma už po letech trvání považují za „normální“ nebo neřešitelnou. Často jsou přesvědčeni, že je tato situace neřešitelná.

Jako poslední typ ohrožujících podmínek pro dospívající jsou omezující životní podmínky⁴⁹. Znamená to, že dospívající se ocitají v prostředí, které omezuje jejich psychosociální dovednosti. Příčinou opět bývá nepříznivá situace v rodině a v sociálním prostředí. Jedná se o podmínky, které podporují izolaci jedince, neschopnost navazovat vztahy, adaptovat se, absence zájmů a koníčků, pocit odcizení, pocitu zneschopnění, pasivní způsob života, pasivní stereotypy, nemožnost se aktivně uplatňovat, apod.

Právě pro tyto děti a mládež, kteří nemají svou životní situaci a zázemí zrovna ideální a hledají jak sebe, tak vrstevníky, se kterými se budou ztotožňovat, jsou vytvořena nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Tato zařízení slouží především pro neorganizovanou mládež, pro kterou je trávit svůj volný čas pod dohledem při nějaké organizované aktivitě (např. aktivity pod DDM, apod.). Tito mladí se chtějí někde setkávat a trávit volný čas spolu, často se jen poflakují po městě, schází se na různých místech v přírodě, mohou tak ale i obtěžovat ostatní. Vzniká tak jakási nenávisť mezi mládeží a obyvateli míst, kde se neorganizovaná mládež sdružuje. Z toho vyplývají i možné provokace a naschvály, které si tyto dvě skupiny mohou dělat. Vznikem NZDM se vyřešil nebo spíš stále řeší, velký problém s touto mládeží. Dospívající mají místo, které je jen jejich. Často to bývají místa, pokoje, budovy, které jsou zařízeny podle vkusu klientů. Nejčastěji se v nich vyskytují pohodlné sedačky, kde se mládež shlukuje, vysedává a povídá, tak jak by to dělali na ulici. Ale tato zařízení obsahují také různé volnočasové aktivity, jako ping-pong, stolní fotbal, stolní hry, ale třeba i zkušebny pro začínající kapely, horolezeckou stěnu, počítače a další. Mají také místnost, kde se provádí sociální služby. Většinou to je místnost menší, kde se setkává pracovník vždy s jedním uživatelem a uzavírají kontrakty na různé aktivity, prvkontakty a další.

⁴⁹ *NÍZKOPRAHOVÉ PROGRAMY PRE DETI A MLÁDEŽ*. Bratislava: Nadácia mládeže, 2005. 2005, [16.4.2009]. http://www.mladez.sk/buxus/generate_page.php?page_id=63157.

2.5.2 Způsob získávání klientů

„Základním prostředkem pro oslovování klientů NZDM je atraktivní nabídka pro trávení volného času. Touto cestou je vytvářen prostor pro přirozené navázání kontaktu s klientem a následné poskytování sociálních služeb. Dalšími způsoby pro získávání klientů jsou např.: terénní sociální práce (streetwork), spolupráce a doporučení klienta dalšími institucemi (kurátoři pro mládež, školy, střediska výchovné péče.) nebo informováním široké veřejnosti prostřednictvím médií, informačních letáků apod.⁵⁰“

Streetwork

„Streetwork je anglické slovo street = ulice; work = práce. Odborný termín amerického původu označující formy práce se sociálně narušenou mládeží přímo v terénu, doslova na ulici. Streetworkři pronikají do narušených part mladistvých a snaží se je buď rozkládat, nebo orientovat na kompenzační činnost mimo rámec delikvence. Streetwork je zatím experimentálně prováděna i v českých zemích, především ve velkých městech“⁵¹

Streetwork ⁵²je označen také cílovou skupinou, o kterou se zajímá. V kontextu se streetworkem se někdy používá pojem terénní sociální práce. Tento pojem je však obecnější a může zahrnovat jak streetwork, tak i asistentskou službu v terénu.

Podle stávajících návrhů standardů sociální práce v České republice je streetwork součástí tzv. kontaktní práce. Definicí metody streetwork by mohla být aktivní vyhledávací, doprovodná a mobilní sociální práce, která obsahuje nabídku pomoci a nízkoprahovosti, určenou osobám se sociálně-patologickým chováním a žijícím rizikovým způsobem života. Předpokládá se, že sociální pomoc potřebují, ale sami ji nevyhledají.

Výjimečností této služby je to, že potencionální klienti jsou kontaktováni ve svém časoprostoru, to znamená v místech, kdy a kde se obvykle sdružují a tráví svůj volný čas (např. na ulicích, v restauracích, rockových klubech, hernách,

⁵⁰ SOVÁK, M. a kol. *Defektologický slovník*. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2000. s. 337.

⁵¹ SOVÁK, M. a kol. *Defektologický slovník*. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2000. s. 337.

⁵² BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L. *Slabikář sociální práce na ulici : supervize, streetwork, financování*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. s. 14. s. 7.

na sportovních hřištích, v opuštěných domech, sklepech, diskotékách, apod.).

Terénní sociální práce představuje sociální působení mezi mladými rizikovými jednotlivci a jejich skupinami v přirozených podmínkách a prostředích jejich života. Streetwork se stal způsobem, který svým sociálním a výchovným působením překračuje možnosti školy a zařízení volného času. Pozornost je věnována hlavně dětem a mládeži, kteří jsou sociálně ohroženi nebo již negativním vlivům podléhají. Tato setkávání „na ulicích“ jsou chápána jako nejnižší součást sociální sítě. Jejich úkolem je bojovat proti drogám, bezdomovectví, prostituci a kriminalitě mládeže. Zhodnocování volného času mladých lidí je účinnou prevencí těchto problémů a jeho nedostatek patří naopak k příčinám sociálně patologických jevů. Terénní sociální práce upozorňuje na to, „děti ulice“ nežijí pouze ve třetím světě, ale také ve vyspělých evropských zemích.⁵³

*„Streetwork se v České republice rozvíjel jak na úrovni státní, tak nestátní. Obě formy stály vždy vedle sebe a mnohdy se prolínaly“.*⁵⁴

Streetworker

*„Terénní sociální pracovník - specializovaný pracovník poskytující různé formy sociální pomoci a psychosociální podpory přímo v přirozených podmínkách, situacích a vztazích specifických sociálních skupin v České republice je také užíván pojem „sociální asistent“.*⁵⁵

Sociální pracovník⁵⁶ se vydává do bezprostředního životního prostředí cílové skupiny. Vstupuje do jejich specifického života, snaží se mu porozumět a přizpůsobit se mu. Pracovník vychází cílové skupině vstříc. Dobrovolně vstupuje do prostoru, kteří členové příslušné skupiny berou jako „svůj“ a pracovníka často ze začátku mohou brát jako nežádoucího. Je zde samozřejmě riziko nepřijetí, či dokonce napadení ze strany klientů, což může být někdy jediná možnost kontaktu s klienty. Základem je dobrá příprava. Potom může následovat kontakt jak s jednotlivci, tak se skupinami. V rámci přípravy představuje klíčovou informaci zpráva o hierarchii uživatelské skupiny a o jejich nevlivnějších členech.

⁵³ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. s.96.

⁵⁴ BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L. *Slabikář sociální práce na ulici : supervize, streetwork, financování*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. s. 14.

⁵⁵ JEDLIČKA, R., et al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha : Themis, nakladatelství Tiskárny MV, p.o., 2004. s. 450.

⁵⁶ MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P. (eds.). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál 2005. s. 217.

V České republice tuto formu práce používají některá nevládní občanská sdružení, streetworker v nich většinou působí jako předsunutý pracovník nízkoprahových zařízení. Dále se tato služba zavádí také z iniciativy státu.

2.6 Spektrum služeb NZDM⁵⁷

NZDM nabízí čtyři typy služeb. Konkrétně jde o pobyt v zařízení, sociálně terapeutické činnosti, volnočasové služby a preventivní, výchovné a pedagogické programy.

Je důležité říci, že posláním práce v nízkoprahových klubech pro děti a mládež je prevence sociálně patologických jevů, především se jedná o prevenci primární, sekundární i terciální. Výjimečností těchto služeb je to, že jsou poskytovány v přirozeném a bezpečném prostředí. Díky tomuto faktu dokáže předcházet a také včas podchytit problémy klienta a přirozené preventivní formou realizovat výchovně preventivní činnost. Důraz je vždy kladen na aktivní zapojení klienta do služby. Klient sám by se měl podílet na řešení svého problému. Služby jsou poskytovány formou případové a skupinové práce.

Otázkou však zůstává, která z poskytovaných služeb by měla být vedoucí a která spíše v pozadí. Nad tímto tématem diskutují odborníci a přinášejí stále nové úhly pohledu. Nejrozumnější variantou by mělo být vhodné doplňování a poskytování služeb společně, jelikož každá zvlášť je specifická a důležitá. Volnočasové aktivity jsou mimo jiné, výborným nástrojem pro prolomení bariér mezi klientem a pracovníkem, prostředkem k seznámení a navození otevřeného důvěryhodného vztahu. Tyto aspekty jsou základem pro poskytování služeb sociálního charakteru.

Jak už bylo výše uvedeno, základ práce s klienty v nízkoprahových zařízeních tvoří kontaktní práce. Jak uvádí Pojmosloví NZDM, kontaktní práce v prostoru NZDM znamená kontakt pracovníka s klientem, kdy „pracovník cíleně navazuje rozhovor, či jinou interakci s uživatelem za účelem společného hledání cíle využití služby.“⁵⁸

⁵⁷ Srov. KLÍMA, P. et al. *Kontaktní práce : Antologie textů*. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. s. 177-180.

⁵⁸ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009]. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf.

2.6.1 Sociální služby

Cílem těchto služeb je minimalizace sociálního handicapu klienta a ovlivňovat jeho aktuální situaci pozitivním směrem. Jde o činnosti zaměřené na podporu sociálního začlenění nebo omezování znevýhodnění klienta při jeho sociálním začleňování. Je kladen důraz na výcvik psychosociálních dovedností, zaměřením na rozvoj osobnostních a sociálních dovedností usnadňujících sociální integraci, samostatné řešení problémů, poskytování informací a přijetí odpovědnosti za svůj život.

Situační intervence

Sociálně pedagogická intervence probíhající na základě situací vznikajících v zařízení, kdy pracovník zrcadlí a reflektuje vzniklou situaci a přináší podněty s výchovným obsahem.

Především jde o poskytování zpětné vazby k aktuálnímu chování nebo vzniklé situaci „tady a teď“. Zpětná vazba může být jak pozitivní (podpora, ocenění), tak negativní (reflexe neuvědomovaných důsledků chování klienta, zamýšlené projevení pocitů nebo postojů pracovníka, trefná otázka, která nově rámuje situaci). Důležité je rozpoznat výchovný potenciál situace a využít jej pro výchovný efekt u uživatele.

Informační servis

Pracovník poskytuje klientovi specifické informace a zprostředkovává náhled na situaci klienta. Nejčastěji vyhledávaná témata jsou vztahy, sociálně právní a zdravotní témata, v poslední době také využívání informačních technologií.

Poradenství

Činnost cíleně zaměřená na pomoc klientovi vytvořit si vlastní náhled na vzniklou situaci, její důsledky a možnosti řešení, která směřuje ke zvyšování kompetence klienta řešit vlastní problémy. Odehrává se formou rozhovoru, a její součástí je také poskytování informací.

V návaznosti na poradenství je nabízena také služba, kdy je klientovi zprostředkována spolupráce s další institucí, příp. nabídnut doprovod do této

instituce. Jedná se převážně o instituce jako je úřad, škola, lékař, apod.

V případě potřeby většina NZDM poskytuje klientům krizovou intervenci. Jde však o službu, která vyžaduje speciální vzdělání, tedy nejlépe kurz krizové intervence. „V NZDM se většinou nesetkáváme s krizí tak, jak je v metodě KI definována, ale jako vodítko jsme si stanovili, že jde o situaci spojenou s výrazným negativním emočním prožíváním (strach, úzkost, vztek, apod.)“⁵⁹

Dále pak je to kontakt s institucemi ve prospěch klient a práce s blízkými osobami, tyto služby však nejsou tak časté, jako služby uvedené výše.

Pobyt v zařízení

Poskytnutí zázemí klientům v základním smyslu a bez čerpání dalších služeb. Jedná se o prosté pobytí v zařízení. Klientovi je umožněno využít základního zázemí jako je teplo, světlo, sociální zařízení, možnosti k sezení, popř. občerstvení.

2.6.2 Preventivní, pedagogické a výchovné programy

Tyto programy jsou tvořeny dle speciálních potřeb klientů v klubu či dané lokality. Mezi časté nabízené služby z této skupiny patří doučování. Dále pak jednorázové či příležitostné programy, které probíhají většinou v prostorách klubu a mají informativní, vzdělávací, preventivní a výchovný charakter. Jedná se například o diskuze, besedy, tématické měsíce na různá témata (drogy, subkultury, sex atd.), sociálně psychologické výcviky, aj.

Volnočasové služby

Jde o aktivity nabízející smysluplné a bezpečné trávení volného času, s ohledem na rozvoj tělesných, mentálních, osobnostních a sociálních dovedností klienta.

Největší zastoupení by měly mít jednoduché, příp. i složitější volnočasové aktivity, které vycházejí z potřeb a zájmu klientů. Klienti se na jejich přípravě i organizaci aktivně podílí, za jejich účasti se stanovují i pravidla akce. Z vlastní

⁵⁹ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009]. http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf
http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf.

praxe mohou uvést příklady těchto aktivit, jako je vaření, oslava narozenin, různé turnaje a soutěžní aktivity (fotbal, stolní fotbálek, výtvarné soutěže, apod.).

Dále to pak mohou být různé propagační či zpestřující akce, jako jsou např. výlety. Vhodné je samozřejmě vybírat a organizovat akce s určitým výchovným, ne pouze zábavným potenciálem (např. ekologická akce v rámci oslavy Dne Země). Mezi volnočasové aktivity patří i dlouhodobější či jednorázové akce, zaměřené na výtvarné aktivity, jako jsou např. různé dílny a workshopy.

Nabídka způsobů trávení volného času v NZDM je pestrá a je na každém z°klientů, jaký druh zábavy si zvolí. Při společných aktivitách navíc mají často možnost ovlivňovat pravidla, říct připomínky a podílet se na organizaci. A°právě to, že klienti mají možnost výběru a nejsou postaveni před hotovou věc, je°pro ně lákavé.

Závěr

Dospívající ve svém životě prožívají mnohé útrapy, které často nezvládají sami, ale jejich hrdost jim zakazuje požádat o pomoc. Je proto důležité, abychom jim pomoc nabízeli a neodsuzovali je za jejich chování, které sice mnohdy působí dost problematicky, ale jde pouze o nalezení cesty k nim. Právě nízkoprahová zařízení pro děti a mládež bývají tou pomocnou rukou pro dospívající. Mladí si zde najdou přátele, lidi, kteří jsou na tom podobně jako oni. Uvědomí si, že jejich situace není až tak neřešitelná, získají mnoho rad, jak od spoluživatelů, tak od pracovníků.

NZDM jsou zatím ještě stále nová zařízení a ve společnosti bojují o své místo. Přitom důležitost těchto zařízení je jasná. Pro mládež v dnešní době je individuální přístup velmi důležitý. Mladí žijí v uspěchané době, ale mají dost času, který by měli využívat co nejsmysluplněji, a to právě NZDM nabízí. A nabízí to i mládeži, která si svůj čas neumí nebo nechce zorganizovat.

Cílem mé práce bylo zjistit postavení NZDM ve vztahu k rozvoji lidské osobnosti mladého člověka. Pokud porovnáme základní potřeby mládeže v období dospívání a služby, které NZDM pro své uživatele nabízí, zjistíme, že se téměř ztotožňují. Jedná se zejména o potřeby jistoty, bezpečí, jedinečnosti, porozumění, atd. Proto doufám, že důležitost NZDM pro rozvoj osobnosti dospívajících, jejich začlenění do světa, který stojí mnohdy proti nim, bude stále zjevnější.

Použitá literatura:

BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L. *Sociální práce na ulici streetwork*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 106 s. ISBN 80-7239-048-1.

BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize, streetwork, financování*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. 99 s. ISBN 8072391488.

ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002. 387 s. ISBN 8072033808.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 172 s. ISBN 80-7178-927-5.

JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných situacích*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. 463 s. ISBN 80-7312-038-0.

KLÍMA, Petr, et al. *Kontaktní práce : Antologie textů*. 1. vyd. Praha : Česká asociace streetwork, 2007. ISBN neuvedeno.

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1. vyd. Praha: Pyramida, 1990. s. 435. ISBN 8070380780

SOVÁK, M. a kol. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2000. s. 418. ISBN 80 86022 76 5.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. s. 467. ISBN 8024609568.

Internetové zdroje:

ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK o.s. *Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. 2007, [14.4.2009].

http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf.

NÍZKOPRAHOVÉ PROGRAMY PRE DETI A MLÁDEŽ. Bratislava: Nadácia mládeže, 2005. 2005, [16.4.2009].

http://www.mladez.sk/buxus/generate_page.php?page_id=63157.